
HADTUDOMÁNY – HADÜGY

Szabó Miklós

A hadtudományi munka a Magyar Néphadseregben az 1950-es évek második felében

A szerző az 1950-es évek második felében megjelent legfontosabb honvédelmi miniszteri, vezérkarfőnöki, hadműveleti csoportfőnöki, illetve akadémiaparancsnoki parancsok, intézkedések, utasítások, értékelések és feladatszabások alapján bemutatja azt a hatalmas erőfeszítéseket igénylő, jelentős sikereket eredményező, ugyanakkor még sok hiányosságot is mutató tevékenységet, aminek alapján a néphadseregben és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián megkezdődhetett a valóban hadtudományi munka, megalapozva ezzel a következő évtizedben beinduló hadtudományi képzést és kutatómunka lehetőségeit.

Bata István¹ vezérezredes, honvédelmi miniszter 1955. július 14-én adta ki a 002. számú utasítását „A HM központi szervek, a katonai akadémiák, a tanintézetek, az egységek és magasabbegységek tervező, ellenőrző és kiképzési munkájának megjavítása” tárgyában.² Ebben a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia számára – sok más mellett – meghatározta, hogy kiemelt feladatként kezelje a módszertani és a tudományos kutatómunka megjavítását, valamint a tudományos kádereképzést, aminek érdekében elrendelte, hogy a tanintézet augusztus 15-ig terjessze fel hozzá a ZMKA 1955 őszétől érvényes állománytábláját, amely már tartalmazza a létrehozandó tudományos kutató alosztályt. E biztató kezdetet azonban 1956 „októberi vihara” nem engedte megfelelő ütemben szárba szökkenni!

Felső szinten legközelebb közel két év múlva került ismét napirendre ez a kérdés, amikor az akadémia 1957 március második felében megkapta az *Uszta Gyula*³

1 Bata István (1910–1982) vezérezredes 1953–1956-ban honvédelmi miniszter. 1956. október 24-én leváltották. Ettől kezdve 1958-ig a Szovjetunióban élt. 1959-ben megfosztották rendfokozatától. Ez évtől a Budapesti Közlekedési Vállalat dolgozója volt. Új Magyar Életrajzi Lexikon. Főszerkesztő: Markó László. Magyar Könyvklub, 2001. 496. o.

2 Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) 1955/T–Titkárság, 3/2. őrzési egység (ő. e.) (1955. 07. 14.)

3 Uszta Gyula altábornagy, miniszterhelyettes, 1956–1970 között a honvédelmi miniszter első helyettese.

vezérőrnagy, a honvédelmi miniszter I. helyettese által jóváhagyott új állománytábláját⁴. E szerint az akadémia szervezete – többek között – rendelkezett tudományos kutató osztállyal, valamint tudományos, szolgálati és szépirodalmi könyvtárral.

A Révész Géza⁵ altábornagy, honvédelmi miniszter által 1957. október 10-én jóváhagyott új állománytábla – vizsgált témánk szempontjából – kiemelt jelentőségű pontja, hogy az egyre növekvő követelmények hatására az akadémiaparancsnok tudományos és harcászati helyettese beosztást szétválasztva, rendszeresítették akadémiaparancsnok tanulmányi és általános helyettese, illetve a hadművelleti, harcászati és tudományos helyettese munkaköröket.⁶

Az akadémia parancsnokának egy 1957. december 27-én kelt „Helyzetjelentés”⁷-éből tudható, hogy 1957. május 21-e és november 30-a között a tudományos kutatómunka terén a fő figyelmet a kiképzés biztosítására fordították. Így, pl. az Akadémiai Értesítő egyik számát a gépkocsizó lövészezred támadó harcának megszervezése és biztosítása kérdéseinek szentelték. A tudományos tanács felhívására 9 pályamunka érkezett be. Több külföldi anyagot lefordítottak, melynek 1–1 példányát elhelyezték a tudományos könyvtárban, illetve megküldték a vezérkar tudományos könyvtárának.

A magasabb színvonalú oktatás, valamint az akadémia, mint felsőfokú katonai tanintézet szervezett tudományos tevékenysége kibontakoztatásának fontos mérőföldköve volt a ZMKA tudományos tanács korszerűsítése. „A hallgatók kiképzése, politikai nevelése és a tudományos kutatómunka fontosabb kérdéseinek megoldása érdekében elrendelem a ZMKA-án a tudományos tanács újjászervezését... Az Akadémia tudományos tanácsa az Akadémia irányításának magasabb tanácskozó szerve, melynek célja, hogy az Akadémia parancsnokának segítséget nyújtson a kiképzési és tudományos munka megszervezésében és végrehajtásában.” – szöveg az akadémiaparancsnoki intézkedés.⁸ A tanácsot az akadémiaparancsnok helyettesei, a politikai osztályvezető helyettesei, a tanszékvezetők és -helyettesek, a fakultásparancsnokok, valamint a tanulmányi és a tudományos kutatóosztály vezetői alkották. (A tanács nyilvános ülésein a főelőadók és előadók is részt vehettek. Egyes ülésekre meghívhatóak voltak külső parancsnokságok és szervek képviselői is.)

A tudományos tanács feladataként határozott meg:

- a hallgatók kiképzésének helyzetével, feladataival, politikai nevelésével; a kiképzési és tudományos kutatómunkával kapcsolatos kérdések elbírálása, megvitatása;
- a tanulmányi tervek, a fakultások és tanszékek évi, illetve a szemeszteri beszámolóinak tanulmányozása;
- a tudományos káderek képzési terveinek és eredményeinek értékelése;

4 HL MN 1967/T–171. ő. e. (1957. március)

5 Révész Géza (1902–1977) mérnök vezérezredes, 1957–1960-ban honvédelmi miniszter.

6 HL MN 1967/T–176. ő. e. (1957. 10. 10.), valamint 181. ő. e. (1957. 10. 10.)

7 HL MN 1967/T–291. ő. e. A ZMKA PK helyzetjelentése (1957. 12. 27.)

8 HL MN 102/03. 407. ő. e. A ZMKA PK-ának 16. sz. pcs-a (1958. 01. 21.)

- a tudományos-kutató munkatervek és azok végrehajtásával kapcsolatos jelentések tanulmányozása;
- az oktató-módszertani kérdések tanulmányozása, a fakultások és tanszékek tapasztalatainak általánosítása;
- az egyes tanszékek és fakultások munkájának értékelése; a munkával kapcsolatos tapasztalatok kölcsönös kicserélése a fakultások és a tanszékek között;
- a záró- és államvizsgák eredményeinek értékelése;
- a hallgatók tudományos kutatómunkáival kapcsolatos kérdések megvizsgálása;
- a tudományos viták levezetése a „haditudomány” és technika fontosabb kérdéseinek területén, s végezetül
- a tanács munkatervének megvitatása.

Határozatait a tanács tagjai kétharmadának jelenléte esetén, szótöbbséggel hozza meg, amelyek az akadémiaparancsnok általi jóváhagyást követően lépnek életbe.

Témánk szempontjából úgyszintén fontos az a gondolat, amit Révész altábornagy fogalmazott meg 1958. február 12-én az akadémia hallgatóival folytatott konzultációja során, miszerint a katonai tudományos munka beindításának a hadseregben komoly fékezője, hogy a tisztikar zöménél az általános műveltség megszerzése középiskolás vonalon az egyik főkérdés.⁹ Nos, talán e probléma lehetséges ellensúlyozására, Csémi Károly¹⁰ ezredes, akadémiaparancsnok elrendelte a hallgatói tudományos szakkörök felállítását.¹¹ Ennek egyik első kézzel fogható eredményeként, pár hónap múlva Almási István százados, a vegyivédelmi szakkör tagja, egy 11 oldalas tanulmányt jelentetett meg „A mentesítőállomás vízellátása” címmel.¹²

1958 szeptemberében – az akadémián egyre inkább kibontakozó tudományos tevékenység eredményeként – az akadémia parancsnoka megküldette a „Honvédelem” szerkesztőségének a Stadler János és Móricz Lajos¹³ alezredesek által kidolgozott, „Az együttműködés megszervezése az összefegyvernemi hadsereg támadó hadműveleteiben” című, 30 oldalas tanulmányt.¹⁴

A honvédelmi miniszter 1958. október 17-én adta ki a 0059. számú parancsát,¹⁵ amelyben értékelte az 1957/58. kiképzési év feladatainak teljesítését, s megsabta az 1858/59. évi célokat. E szerint az akadémia – sok egyéb feladata mellett – nyújtson segítséget az egységek és magasabbegységek katonai tudományos munkája megszervezésében, valamint végzésében, továbbá határozottan lásson hozzá a tudományos kutatómunka fejlesztéséhez az akadémián.

9 HL MN 1963/T-32. ő. e. (1958. 02. 20.)

10 Csémi Károly (1922–1992) vezérezredes. (1956–1957), a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnoka (1957–1961), az 5. hadsereg parancsnoka (1961–1963), vezérkari főnök, miniszterhelyettes, a honvédelmi miniszter első helyettese (1963–1973).

11 HL MN 102/03. 407. ő. e. A ZMKA PK-ának 55. sz. pcs-a (1958. 03. 08.)

12 HL MN 1958/T-13. ő. e. 01675/ZMKA (1958. 08. 01.) 456–462. fólió (f.)

13 Dr. Móricz Lajos (1923–) ezredes; a ZMKA, majd az MNVK Tudományos osztály vezetője; a hadtudomány doktora, „Zrínyi Miklós” Díjas, a ZMNE „Tiszteletbeli Doktora” (Doctor Honoris Causa)

14 HL MN 1958/T-13. ő. e. (1958. 09. 09)

15 HL MN 1958/T-25. ő. e. (1958. 10. 17.)

Csémi Károly ezredes, szintén október 17-én a 02180/ZMKA-pság (1958. 10. 11.) számon terjesztett fel a honvédelmi miniszterhez – a vezérkari főnök útján – egy 52 oldalas helyzetjelentést az 1957/58. kiképzési év végrehajtásáról.¹⁶ E szerint: a tudományos tanács az év során – egyebek mellett – megvitatta és elfogadta „A harcbiztosítás módja és elemei” c. anyagot; az elmúlt évi államvizsgák, valamint diplomamunka-kidolgozások és -védek tapasztalatait; az akadémia tudományos kutatómunkája helyzetének felmérési eredményeit; a befejezett tanév hallgatói diplomamunka-kidolgozás és -véde, valamint államvizsgák eredményeit, tapasztalatait. Mindez, pozitívan befolyásolta az oktató-nevelő, valamint kidolgozói munkát, ugyanakkor keveset foglalkoztak elméleti és módszertani kérdésekkel. A tudományos kutatómunka kapcsán megalkották a Hallgatói Tudományos Szakkörök alapszabályait és nyilvántartásait; a tanszékek tanárai évi és perspektivikus munkatervét, valamint a hallgatói tudományos konferenciák anyagát. Több cikket és tanulmányt bíráltak el, több mint 100 külföldi publikációt fordítottak le mintegy 1500 oldal terjedelemben.

Úgyszintén pozitívnak ítélte azt is, hogy ebben az évben az alapfakultáson 22 hallgatói tudományos szakkör alakult meg 153 fővel, s az év folyamán 14 tudományos munkát készítettek, illetve bíráltak el. Az első hallgatói tudományos konferencián megvitatták „Az 1919-es Tanácsköztársaság mozgósítási rendszere, hadseregszervezése”, „A rádiórelé-híradás néhány problémája” és „Az előrevetett osztagokba beosztott vegyi- és sugárfelderítő szakasz tevékenysége” című tanulmányokat. A legproduktívabbnak a Vegyi; a Hadtáp, valamint a Szervezési és Mozgósítási tanszékek által irányított szakkörök bizonyultak.

A tanszékek az év folyamán 27 tudományos munkát készítettek és bíráltak el. Ezekkel párhuzamosan a tanszékek 46 cikket jelentettek meg a különböző katonai és politikai folyóiratokban, amelyek témái részben az új, korszerű viszonyokra való felkészülésre fókuszáltak.

A tudományos munkával kapcsolatos elismerő nyilatkozatokat időnként „cizelláltak” eltérő vélemények is. Az 1958/59. kiképzési év 1958. október 31-i ünnepélyes megnyitáson elhangzottokról készült jegyzőkönyv¹⁷ szerint Ugrai Ferenc¹⁸ vezérőrnagy, vezérkari főnök, miniszterhelyettes – aki összességében is meglehetősen kritikus hangvételű köszöntővel lepte meg a hallgatóságot – kitért arra is, hogy a kétségtelen eredmények mellett az akadémia oktatói állománya nem kereste kellő határozottsággal az újat; nem kutatta a korszerű követelményeknek megfelelő harcászati-hadműveleti elveket; nem mélyítette el eléggé a tudományos munkát; nem járult hozzá bátran és alkotóan, korszerű munkák közreadásával a Magyar Néphadsereg értékének növeléséhez. E téren, csak kezdeti lépések tapasztalhatóak. „A kívánság az, hogy a tudományos munka területén eredményeket érjünk el. Ennek két szempontból van jelentősége. Az egyik, hogy ezen keresztül az akadémián belül

16 HL MN 1959/T-77. ő. e. 0662/Hadm. Csf-ség. (1959. 02. 10.)

17 HL MN 1963/T-32. ő. e. (1958. 10. 31.)

18 Ugrai Ferenc (1922–2006) altábornagy, a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke, miniszterhelyettes, a ZMNE „Pro Militum Artibus” kitüntetettje

felszámoljuk a sablonosságot, a régi megmerevedett elgondolásokat... Másrészt a kutatómunkának az elmélyítése rendkívül fontos abból a szempontból is, mert az kihatást gyakorol a csapatok életére, az ott folyó tudományos munkára is. E téren az akadémia vezetőszerpet (sic!) kell, hogy betöltsön.” – hangsúlyozta. (423. f.)

Talán e kritika is hozzájárult ahhoz, hogy rövidesen Móricz Lajos alezredest nevezték ki a tudományos osztály vezetőjévé.¹⁹ Emellett az akadémiai tevékenység színvonalának tudatos és átgondolt fejlesztéséről tanúskodik az a következő lépés is, amely a tudományos kutatómunka tervszerűségének biztosítására intézkedett.²⁰ E szerint az 1957/58. kiképzési évben nem volt elég tervszerű és folyamatos az akadémiaán folyó ez irányú tevékenység, ami gátolta és károsan befolyásolta mind a tanári, mind a hallgatói tudományos munkát. Ezen hiányosságoknak az 1958/59. évben történő kiküszöbölése érdekében Csémi ezredes *megparancsolta*:

- a tanszékek december 10-éig a tudományos kutatómunka éves terve, valamint a november 24-i tudományos tanácsülésen elhangzottak alapján dolgozzák ki a tudományos kutatómunkák elkészítésének a tervét, s azt terjesszék fel a tudományos kutatóosztály útján. A terv tartalmazza az elkészítendő munka címét, szerzőjét, terjedelmét, a vázlata tanszéki megvitatásának időpontját, valamint a kész anyag elbírálásának és a tudományos kutatóosztályra való felterjesztésének idejét;
- az alapfakultás-parancsnok – a tanszékekkel együttműködve – alakítsa újjá a hallgatói tudományos szakköröket. Ennek megtörténtét és a szakkörökbe jelentkezett hallgatók névsorát, a szakköri elnök és titkár nevét december 12-ig terjessze fel a tudományos kutatóosztály útján;
- a tanszékek december 20-áig terjesszék fel az új tanévre vonatkozóan az újjáalakult hallgatói tudományos szakkörökről készített nyilvántartásukat, amelyben rögzíteni kell a tudományos vezető nevét, a vállalt munka címét, a szerző/k/ nevét, az elkészítés és a felterjesztés határidejét;
- a tudományos kutatóosztály vezetője – a vezérkari főnök 40. számú utasítása alapján – készítsen jelentést az akadémiaán működő tudományos körök helyzetéről és azt december 13-ig terjessze fel az akadémia parancsnokához.

A vezérkari főnök fenti értékelésével összecseng Csémi ezredesnek az 1957/58. kiképzési évet értékelő és az 1958/59. kiképzési év feladatait megszabó 0111. számú parancsa,²¹ melyben – bár részproblémaként – megemlítette, hogy nem megoldott a politikai helyettesi hallgatók tudományos munkájának kérdése. Fajsúlyosabb volt az a megállapítása, miszerint a tudományos munka még kezdeti állapotban van, a tudományos tanács keveset foglalkozik elméleti és módszertani kérdésekkel, valamint a tapasztalatok általánosításával. Ezért az 1958/59. kiképzési évre vonatkozóan az akadémia parancsnoka feladatul szabta a tudományos munka kiszélesítését, ahol az

19 Dr. Bakity Boldizsár alez. – Dr. Mátyási Antal alez.: Szervezési, hadkiegészítési és igazgatási tanszék. Akadémiai Közlemények 120/3. Az akadémia szerveinek története III/B kötet. Szárazföldi ágazat tanszékeinek története. ZMKA, 1985. 148. o.

20 HL MN 102/03. 407. ő. e. A ZMKA PK-ának 220. sz. pcs-a (1958. 12. 02.)

21 Uo. A ZMKA Pk-ának 0111. sz. parancsa (1958. 12. 12.)

alapvető kérdésköröket a 0059. számú miniszteri parancsban szereplő hadművelési és harcászati témák képezik.

Móricz Lajos alezredes, a tudományos kutatóosztály vezetője 1958. december 30-án terjesztette fel és az akadémiaparancsnok még e napon jóvá is hagyta az 1958/59. évi tudományos kutatás munkatervét.²² Ennek a „társadalomtudomány” fejezetében 4 tanszék 9 tansegédlete (1535–1690 oldal) és 5 tanszék 22 tanulmánya szerepelt, mintegy 1450–1720 oldal terjedelemben. Itt a társadalomtudományi tanszékek mellett „bedolgozott” a Hadtörténelem tanszék is.

A „haditudományok” fejezetben rögzítettek szerint 4 „hadművelési-harcászati” tanszék szándékozott elkészíteni 9 tankönyvtervezetet (2930–3270 oldal) és további 8 tanszék 23 tansegédletet (4285–4850 oldal), valamint 9 tanszék 81 tanulmányt. Ebben a tervben – sok más mellett – olyan témák szerepeltek, mint „A katonai közösségek kialakításának elvi és gyakorlati problémái”; „Egyetemes történelem az őskortól 1815-ig”; „Magyar történelem 1711-ig”; „Az államról szóló legújabb revizionista nézetek bírálata”; „A technika fejlődésének hatása a tőkés országok gazdasági és társadalmi viszonyaira”; „Az oktatómunka és a katonai nevelés szoros egysége”; „Általános harcászat”; „Átviteltechnika”; „Katonai igazgatás”; „Az európai országok katonaföldrajzi értékelése”; „Segédlet a rakétaeszközök tanulmányozásához”; „A gépkocsizó lövészadosztály védelme és a védelmi harc vezetése az ellenség »Pentomic« szervezése és harcéljárása esetén”; „A támadó hadműveletek megszervezése és végrehajtása a háború kezdeti időszakában”; „Hadszínterek fogalma és értékelésük módszere”; „A katonai ellátószolgálat története a legrégebbi időszaktól a feudalizmus koráig”; „Hogyan hatott a haditechnika a hadművészet fejlődésére a II. világháború után?” stb. Mint látható, ezek a témák meglehetősen szinkronban voltak az előjárói igényekkel.

Stadler János alezredes, az akadémiaparancsnok általános helyettese 1959. április 11-én, 0689/ZMKA pság. Számon²³ terjesztette fel a vezérkari főnökhöz jelentését a tudományos kutatómunkáról. Ebben – a vezérkari főnök 1958. évi 40. számú utasítására hivatkozva – beszámolt arról, hogy az akadémia tanszékei 1959-ben 9 tankönyvtervezet, 32 tansegédlet és 103 tanulmány elkészítését vették tervbe. Ezekből a jelentés időpontjáig 29 munka és 28 cikk készült el. Ez utóbbiak közül a *Honvédelem* pályázata kapcsán 12-t javasoltak díjazni. Külön figyelemre méltónak ítélte, hogy 6 beküldött anyagot hallgatók készítettek, s ez utóbbiak közül 5 érdemelt ki elismerést. Jelentős fejlődésnek ítélte azt is, hogy 12 hallgatói tudományos szakkörben 273 tag tevékenykedik.

Fontosnak tartotta arról is beszámolni, hogy a 0059. számú miniszteri parancs szellemében hozzáláttak a csapatok tudományos munkájának segítéséhez: „Tájékoztató”-t küldtek ki a csapatok önkéntes tudományos köreinek azokról, az akadémián rendelkezésre álló munkákról, amelyek segíthetik tevékenységüket. Ezt a célt szolgálja az a gyakorlat is, hogy a tudományos tanács bizonyos üléseire meghívják magasabbegység-parancsnokokat, valamint tudományos köreik képviselőit. Ugyancsak figyelemre méltónak ítélte azt a gyakorlatot is, hogy a fegyvernemi parancsnok-

22 HL MN 1959/T–172. ó. e. 0245/ZMKA pság. (1959. 01. 28.)

23 HL MN 1959/T – 172. ó. e. (1959. 04. 11.)

ságok felkérésére az akadémia tanárai előadásokat és segédleteket készítenek a csapatok számára.

Csémi Károly ezredes a 0737/ZMKA pság. (1959. 04. 15.) számú (talán nem túlzás: korszakos jelentőségű – Sz. M.) iratában²⁴ jelentett a vezérkari főnöknek „A tudományos képzés és a tudományos fokozatok elnyerése rendszerének bevezetése a hadtudomány terén” tárgykorben. Ebben rámutatott arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémián 1950 óta folyik tudósképzés különböző tudományágakban. Ennek alapján: „Napjainkban kialakultak már a feltételek ahhoz, hogy a hadtudomány terén is meginduljon a tudományos képzés. Tolnai Gábor, a Tudományos Minősítő Bizottság (TMB) főtitkára a f. évi március 11-én folytatott megbeszélésen szintén egyetértett abban a kérdésben, hogy a hadtudomány terén is célszerű a tudományos képzés bevezetése.” (46. f.)

Ennek szempontjai között említette az előterjesztő a Magyar Néphadsereg érdekeinek és szükségleteinek figyelembevételét; a tudományos képzés – a TMB-vel egyetértésben – a Honvédelmi Minisztérium hatáskörébe tartozzon és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián folyjon; a Tudományos Minősítő Bizottság a hadtudományi képzést „titkosan” kezeli, nyilvános vitákat nem rendez, a vizsgákon csak a küldöttel képviselteti magát. A Honvédelmi Minisztérium javaslata alapján végzi a tudományos minősítést és a fokozat-odaítélést; a tudományos képzésben részesülők a Magyar Néphadsereg állományában maradnak, így az anyagi kihatásai nem érintik a TMB-t. (Mint látható, széleskörű, akkor még talán indokolatlanul kiterjedt jogokat vindikáltak a HM számára. Talán abban sem tévedek, hogy ezzel a katonai felső vezetés egyes tagjainak ellenérzését, a „Katonai titkok kiszivárogtatása”-nak főbiáját akarták parírozni – Sz. M.).

A „Csak a címzettnek” szánt (sajnos nem fellelhető – Sz. M.) 19 oldalas melléklet tartalmazta a tudományos képzés Szervi Határozványát. Így, csak a felterjesztésben szereplő kivonatos tartalomról tudjuk, hogy egyrészt 3 éves nappali aspirantúrával, illetve levelező aspirantúrával, valamint rövidített aspirantúrával számoltak. (Ez utóbbit átmeneti megoldásnak szánták.) Úgyszintén tartalmazta a külföldön – baráti országokban – szerezhető tudományos fokozat lehetőségét is. Külön fejezetben rögzítette a „hadtudományok doktora” magasabb tudományos fokozatra vonatkozó előírásokat.

Ugrai Ferenc vezérőrnagy, vezérkari főnök 18 oldalas irányelvet²⁵ adott ki a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia 1959/60. kiképzési évének megszervezése témában. Mivel úgy ítélte meg – továbbra is – hogy a tanintézetben nem folyik megfelelő színvonalú tudományos kutatómunka, elrendelte: az akadémia fokozottan törekedjen arra, hogy betöltse a hadsereg tudományos központja szerepét, mozgósítsa a tanári kart a tudományos kutatómunkában való elmélyült részvételre és tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a hallgatók is mind nagyobb számban vegyenek részt ebben; támogassa a csapatok és intézetek önkéntes tudományos köreinek tevékenységét. Emellett konkrét feladatot is szabott: a tudományos kutatómunka keretében

24 HL MN 1959/T-172. ó. e. (1959. 04. 15.)

25 HL MN 1963/T-19. ó. e. (1959. 06. 06.)

dolgozzák fel és alakítsák ki: a harc megszervezésének, vezetésének, valamint törzsmunkájának, a vezetési pontok telepítésének és berendezésének új módszerét, a korszerű követelmények figyelembevételével; a légideszantok alkalmazásával, valamint az ellenség légideszantjai elhárításával kapcsolatos kérdéseket; az atomeszközök alkalmazásával összefüggő megalapozott számvetések elkészítésének módszereit; alakítsák ki a jelzőcsapatok bevonásával végrehajtott parancsnoki és törzsvezetési gyakorlatok megszervezésének és levezetésének módszerét; készítsenek tansegédleteket, tankönyveket, valamint javítsák meg az Akadémiai Értesítő tudományos színvonalát.

Minden bizonnyal ez is közrejátszhatott abban, hogy az akadémia parancsnoksága a 01054. számon²⁶ felterjesztette az előljáráshoz a tudományos tanács február 20-i ülésének 61 oldalas anyagát, melynek témája „A gépkocsizó lövészadosztály védelme megszervezésének néhány kérdése korszerű viszonyok között” volt. Mint az anyagból kiderül, a vitában részt vett – egyebek mellett – *Hersiczki Lajos* és *Reményi Gyula* ezredes, valamint *Kálazi József*, *Oláh István* és *Imre Gábor* alezredes. Az akadémián fokozatosan kibontakozó és a vezérkarfőnöki követelmények szisztematikus kielégítésére való törekvést bizonyítja a 01343/ZMKA pság. számú irat,²⁷ amely a tudományos tanács június 29-i ülésének közel 100 oldalas jegyzőkönyvét terjesztette fel, melynek tárgya „A gépkocsizó lövészadosztály menetből végrehajtott támadásának néhány problémája” volt.

Szűcs László ezredes, az akadémiaparancsnok hadműveleti-harcászati és tudományos helyettese a 01275/ZMKA-pság. számon,²⁸ július 20-án adta ki az aznapi tudományos tanácsülés anyagát „Jelentés a tudományos kutatómunka helyzetéről. /Tervezet/” tárgy körben. A 19 oldalas anyagot alaposan megvitatták, majd ennek megfelelően, némileg tömörített formában, mint az akadémiaparancsnok 08. számú tanulmányi parancsa²⁹ jelent meg, ugyancsak július 20-án. Ennek bevezetőjében megállapítást nyert, hogy a honvédelmi miniszter 001. számú direktívája és 0059. számú parancsa, illetve az akadémiaparancsnok 0111. számú parancsa alapján végzett tudományos kutatómunka az 1959/60. kiképzési év eddig eltelt időszakában már ért el eredményeket: megtették az első lépéseket a rendszeres tudományos kutatómunka továbbfejlesztésének útján. E tevékenység alapvető tartalmának tekintették a hadművelet és harcászat új kérdéseinek tanulmányozását, majd kidolgozását, különös tekintettel a háború kezdeti időszakának problémáira. Kidolgozták és a tudományos tanács kibővített ülésén megvitatták a parancsnoki munka sajátosságaival; a gépkocsizó lövészadosztály védelmével, valamint a menetből való áttörés kérdéseivel foglalkozó tanulmányokat, amelyek a szükséges átdolgozásokat követően, már hasznosulnak az akadémiai oktatásban, illetve azokat az MN Önkéntes Tudományos Körei (ÖTK) rendelkezésére bocsátották. A társadalomtudományok területén végzett tudományos kutatómunka eredményeit a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának, illetve a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttének 40. évfordulója

26 HL MN 1959/T-172. ő. e. 56–89. f. (1959. 06. 18.)

27 HL MN 1959/T-172. ő. e. 150–201. f. (1959. 08. 10.)

28 HL MN 1959/T-172. ő. e. (1959. 07. 20.)

29 HL MN 1961/T-34. ő. e. (1959. 07. 20.)

alkalmából rendezett elméleti konferencián mutatták be, sőt az Akadémiai Értesítőben meg is jelentették. A tudományos tanács, mint a tanulmányi és tudományos munka elvi irányító szerve, egyre jobban betölti küldetését, javult szervező, valamint irányító tevékenysége.

A tanári tudományos munka fejlődését a kidolgozott tanulmányok növekvő száma és emelkedő színvonala bizonyítja. Ebben a kiképzési évben – a parancs megjelenéséig – 58 kidolgozás és 15 cikk jelent meg a katonai és politikai szaksajtóban. A Honvédelem szerkesztősége által kiírt pályázatra beküldött 16 pályaműből 1 nyert díjat, 8 pedig dicséretet.

A hallgatói tudományos tevékenység általában is, de különösen az összefegyvernemi, valamint a vegyi szakkörökben bontakozott ki. A hallgatók közel 50%-a tagja valamelyik tudományos körnek, s eddig 29 munkát készítettek el. A Honvédelem pályázatára beküldött hallgatói munkák közül 4 érdemelt ki díjat, 1 pedig dicséretet.

A csapatokkal való tudományos kapcsolat is jó, gyakran hívnak meg a tudományos tanács vitáira csapatparancsnokokat, ugyanakkor rendszeresen megküldik számukra az Akadémiai Értesítőt, illetve segítik tudományos munkájukat.

A könyvtárban 56 magyar és 24 idegen nyelvű folyóirat, az akadémia szakemberei által lefordított 2100 oldalnyi szakirodalom és a vezérkar tudományos részlege által megküldött 110 lefordított cikk segíti a tudományos tájékozódást.

A Magyar Tudományos Akadémia mellett működő Tudományos Minősítő Bizottsággal együttműködve kidolgozták a tudományos képzés rendjét, a hadtudományi aspirantúra eljárási rendjét.

E cáfolhatatlan és nem csekély eredmények mellett azonban fellelhető még számos hiányosság is. Így, a tudományos kutatóosztály és a tanszékek nem vették eléggé figyelembe az akadémia realitásait, túl sok munkát vállaltak, amelyek csak részben teljesíthetőek. A tanulmányok többsége nagyon helyesen, gyakorlati kérdésekkel foglalkozik, ugyanakkor nagyobb számban volna szükség elméleti problémákat, a fejlődés perspektíváit feszegető eszmefuttatásokra. Tapasztalatként az is megállapítható, hogy a nagyszámú egyéni munkák mellett több aktuális téma kollektív kidolgozására volna szükség. Ezzel talán az a gond is orvosolható lenne, hogy egyesek a tudományos kutatás szabadságát, a gondolatok szabad kifejtését összetévesztették a megalapozatlan nézetek felelőtlen terjesztésével. Időnként a tanszéki bírálatok sem eléggé megalapozottak. Gyenge a határidő-fegyelem. Többen nem veszik igénybe a rendelkezésre álló tudományos irodalombázist.

Mindezek alapján, a tudományos kutatómunka megjavítása érdekében Csémi ezredes megparancsolta:

- a tanszékvezetők, a fakultásparancsnokok, valamint a tudományos kutatóosztály vezetője saját hatáskörükben intézkedjenek a hiányosságok felszámolására és az ezzel kapcsolatban tervezett intézkedéseikről augusztus 1-jéig írásban jelentsenek;
- ugyanők az ez évi tapasztalatok alapján állítsák össze az 1959/60. kiképzési évben kidolgozandó tudományos munkák címjegyzékét, amit szeptember 30-ig terjesszenek fel az akadémia parancsnokához. E munka végzésére létre kell hozni a „A központi tudományos munkát kidolgozók csoportját” (témán-

ként 3–5 fős), a tanárok, valamint a hallgatók tudományos köreit. A kidolgozott munkát a tanszék(ek) főtanárainak ülésén kell elbírálni, a tanszékvezető személyes vezetésével. Az itt hozott döntésnek megfelelően pontosított/átdolgozott anyagot a tudományos helyettes útján az akadémiaparancsnokhoz kell felterjeszteni. A munka úgy helyezendő el a könyvtárban, hogy az a tudományos tanács ülését megelőzően legalább 7–10 nappal felvehető legyen;

- a tanári tudományos körök tagjai az oktatással összefüggő, de szabadon választott témákat dolgozzanak fel kollektívan, kivételes esetben önállóan, amiket tanszéki ülésen kell megvitatni;
- a hallgatói tudományos körök az oktatással összefüggő részproblémákat dolgozzanak fel kisebb csoportokban. Célszerű, ha ez a tevékenység kapcsolódik tanári tudományos körök tevékenységéhez;
- a tudományos irodalom fokozottabb hasznosítása érdekében eleinte fél-, majd egész napot kell biztosítani az irodalom tanulmányozására;
- a csapatok tudományos tevékenységének fokozottabb támogatása érdekében a csapatgyakorlatra vezényelt tanárok és hallgatók feladatául kell szabni az Önálló Tudományos Körök munkájában való közreműködést, és a tapasztalatok hasznosítását az akadémiai tudományos tevékenységben;
- a rövidesen meginduló aspiránsképzéssel kapcsolatban mind a tudományos kutatóosztály, mind a tanszékek tegyék meg a szükséges előkészületeket.

A folyó évben elkészült „színvonalasabb tudományos munkák”, közöttük számos aktuális témát feldolgozó tanulmányok szerzőit és szerzői kollektíváit az akadémia parancsnoka 300–1000 Ft jutalomban részesítette.

1959 augusztus végén a levelező hallgatók diplomamunka-védésével kapcsolatban intézkedtek³⁰ az illetékesek, aminek lényeg az volt, hogy az akadémia parancsnoka, az akadémia Hadművelési-harcászati tanszéke állományába tartozó *Somos László* őrnagy, valamint *Pusztai János*, *Kántor László* és *Szikszai Sándor* századosok által diplomamunkaként kidolgozott, 1959. augusztus 11–14-én levezetett „Gépkocsizó lövészhadosztály támadása menetből az ellenség előkészített védelme ellen” tárgyú egyoldalú, kétfokozatú parancsnoki törzsvezetési gyakorlatot, valamint a *Sághi Sándor*, *Hajdó József* őrnagyok és *Nyikos György*, *Molnár József* századosok által szintén diplomamunkaként megalkotott, majd 1959. augusztus 5–7-e között levezetett „Gépkocsizó lövészezred támadása az ellenség előkészített védelme ellen” tárgyú egyoldalú, egyfokozatú parancsnoki törzsvezetési gyakorlatot megvédettnek nyilvánította. Mint látható, az akadémiai és tanszéki vezetés ügyesen hasznosította levelező hallgató oktatóinak diplomamunka-készítését az előttük álló tudományos és tananyag-kidolgozó tevékenység megvalósítására.

Csémi Károly ezredes november 5-én terjesztette fel a honvédelmi miniszterhez az 1958/59. kiképzési év végrehajtásáról szóló, 40 oldalas összefoglaló jelentését.³¹ Ebben kifejtette, hogy 1959. január 1-jével áttértek az amerikai „Pantomim” szervezés és harceljárás oktatására, valamint a szocialista hadművészet korszerű elvei kidolgo-

30 HL MN 1961/T-34. ő. e. A ZMKA PK-ának 065. sz. pcs-a (1959. 08. 31.)

31 HL MN 1959/T-33/77. ő. e. 2. csomó (cs.) 02608/Vk. Hdm. csfűg (1959. 11. 26.)

zására (korábban több ilyen, a tudományos tanács által megvitatott és elfogadott tanulmányról volt szó – Sz. M.) és a képzésbe történő beillesztésére. A törzs- és tanári állomány hadműveleti-harcászati képzettségének fejlesztése érdekében előtérbe helyezték a nem összefüggő arcvonalon, a keletkezett rések kihasználásával az ellenség védelmébe való merész beékelődéssel, a manőver széleskörű alkalmazásával végrehajtott lendületes csapásokból álló támadó hadműveletek tanulmányozását. Ennek érdekében mind hadsereg-, mind hadosztályszinten kidolgozták a védelmi hadművelet/harc megszervezése és végrehajtása támadó hadműveletbe/harcba való átmenettel, a háború kezdeti időszakában, tömegpusztító fegyverek alkalmazása esetén tárgyú hadműveleti, illetve harcászati feladatot. A megalakult gyakorló hadseregtörzs összekovácsolása és a korszerű törzsmunka kialakítása érdekében júniusban egyoldalú, egyfokozatú törzsvezetési gyakorlatot hajtottak végre.

A tudományos kutatómunka területén is jelentős fejlődés tapasztalható: szeptember végéig, közel száz oktatók és hallgatók által készített – tudományos munka látott napvilágot. (Révész Géza vezérezredes – minden bizonnyal jogos – lapszéli megjegyzése ezzel összefüggésben: „Nem minden tanulmány *tudományos* munka! Mi a kritérium?” (107. f.) – Sz. M.) Az akadémia parancsnoka itt felsorolt néhány témát a tudományos tanács által megvitatottak (korábban már említettek) közül, továbbá jelezte, hogy addig az Akadémiai Értesítő öt száma jelent meg, illetve beszámolt a Honvédelem folyóirat pályázatára beküldött, s ott díjazott – ugyancsak korábban említett – munkákról. Ugyanakkor rámutatott arra is, hogy az elmélyült tudományos tevékenységet akadályozta a betervezettek túl, sok téma.

Ami a tanszékeket illeti, az előadások, feladatok elbírálása fejlődött, ami annak is betudható, hogy egyes témákat a tudományos tanács bírált el. A tanszéki viták során viszont gyakran előfordul, hogy nem az egészet bírálják el, hanem csak egyes elvi tételeken és megállapításokon rágódtak hosszasan.

A ZMKA *parancsnokának 1959. november 18-án kelt 0100. számú parancsa*³² foglalkozott az 1958/59. év értékelésével, valamint az 1959/60. kiképzési év feladataival. Ebben elrendelte, hogy folytatni kell az akadémia gyakorló hadseregtörzsének összekovácsolását, továbbá a tanulmányi osztály 1960. január 1-jéig tegyen javaslatot a hadseregtörzs személyi összetételére. A tudományos kutatóosztály esetenként adjon ki tájékoztatót az új hadműveleti-harcászati elvekről, s az azokkal kapcsolatban felmerült kérdésekről. A vezérkar által kiadott egyezményes jeleket és rövidítéseket 1959. december 1-jéig minden tanár ismerje és alkalmazza az oktatásban.

A tudományos kutatómunka területén lényeges minőségi fejlődésre van szükség, különösen a fejlődés távlatainak feltárása és az oktatás színvonalának emelése terén. Fordítsanak fokozott figyelmet a had-, illetve a társadalomtudomány aktuális kérdéseire. Ennek érdekében a tudományos kutatóosztály – a tanszékek bevonásával – állítsa össze és terjessze a tudományos tanács elé az e kiképzési évben kidolgozandó fő témákat. Meg kell alakítani november 30-áig a tanári, december 1-jéig pedig a hallgatói tudományos köröket, illetve szakköröket. A továbbiakban is támogatni szükséges a csapatok és intézetek Önkéntes Tudományos Köreit.

32 HL MN 1961/T-34. ő. e. (1959. 11. 18.)

Szilágyi László ezredes, hadműveleti csoportfőnök 1959. december 15-én írta alá a Magyar Néphadseregben folyó tudományos munkáról szóló jelentését.³³ Bevezetőjében jelezte, hogy a honvédelmi miniszter 31/1958. számú parancsa értelmében a Magyar Néphadsereg központi szervei, tanintézetei, intézetei, egységei és magasabb-egységei mellett megalakultak az Önkéntes Tudományos Körök (ÖTK). A jelentés idején 109 kör működött, 3538 taggal.

Külön foglalkozott a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiával, ahol 1959. november 1-jétől minden tanszéken működik ÖTK. A tervek szerint a tanári tudományos körök tagjai az akadémiai oktatással összefüggő, de szabadon választott témákat dolgoznak majd föl kollektíven, vagy önállóan. A hallgatói tudományos körök az elmúlt évben szervezetileg megerősödtek és aktívan dolgoztak, ennek eredménye az elkészült 70 dolgozat. A szakkörök több tudományos konferenciát szerveztek, amelyeken 14 munkát vitattak meg. A legjobbnak ítélteteket decemberben akadémiai konferencián értékelik, majd az arra érdemesnek találtakat akadémiai kiadványban jelentetik meg.

Úgyszintén részletesen elemezte a jelentés az akadémiai tudományos kutatómunka helyzetét is. E szerint az 1958/59. kiképzési évre meghatározott azon feladatot, hogy teremtsen meg a szervezett, célratörő tudományos munka fejlesztésének feltételeit, végrehajtotta. Ennek eredményeként sikerült felkelteni a tudományos tevékenység iránti érdeklődést; megteremteni az ennek végzését szolgáló szervezeti kereteket, módszereket és munkaformákat; jelentős tapasztalatra sikerült szert tenni a tudományos munka végzése terén. Mindezeknek köszönhetően kialakult a személyi állomány egy olyan csoportja, amely magját képezheti egy tudományos kollektívának, s amelynek tagjai később a tudományos tevékenység vezetőivé válhatnak.

A tudományos munka keretében az elmúlt évben az akadémia alapvetően a háború kezdeti időszaka hadműveleteinek, a menetből végrehajtott támadás, a támpontszerű védelem kérdéseivel, valamint a parancsnoki munka végzésének sajátosságaival foglalkozott. Emellett kidolgozott olyan témaköröket, mint a hadosztály és ezred harctevékenységének részletkérdései; a löeljárással és a fegyvernemi biztosítással kapcsolatos problémák; aktuális társadalomtudományi kérdések, illetve az oktató-nevelő munka módszertana. Az éves tudományos munkaterv 116 munka, ezen belül 27 tanszéglet elkészítését vette tervbe, s ezt csekély módosítással végre is hajtották. A minőségi fejlődést bizonyítja, hogy a Honvédelem c. folyóirat elmúlt évi pályázatán 28 munka vett részt, melyből 5 nyert díjat, 6 pedig jutalomban részesült. 1959 folyamán a néphadseregi szaksajtóban 19, az akadémiai kiadványokban pedig 47 cikket publikáltak az akadémián szolgálok.

Biztatóan alakult az akadémia és a csapatok tudományos együttműködése is. A csapatok Önkéntes Tudományos Köreinek vezérkari szintű segítő ellenőrzése in 5 alkalommal képviseltette magát a tanintézet. Ezen túl rendszeres konzultációt biztosított a csapatok számára.

Hiányosságként merült fel viszont az akadémiai tudományos tevékenységben, hogy – a szükséges tapasztalatok hiányában – időnként arányt és célt tévesztve: a kollektív tevékenység túlzottan háttérbe szorult az egyéniekkel szemben, ami

33 HL MN 1960/T-89. ő. e. 02807/Hadm. Csf.-ség (1959. 12. 24.)

helyenként a minőség rovására ment. Nem volt kellő kapcsolat a hallgatói és tanári tudományos tevékenység között sem. Úgyszintén lassan haladt a hadműveleti-harcászati tankönyv kidolgozása is: A munkák zöme egyoldalúan a harcászat kérdéseivel foglalkozott, elhanyagolódtak a társadalomtudományi, illetve a fegyvernemi technikai kérdések. Nem mutatkozott határozott törekvés az új kérdések, a fejlődés perspektíváinak kutatására.

A tudományos munka gyorsabb fejlődésének gátjává vált a tudományos könyvtár helyzete, ugyanis nem rendelkezik egyetemi végzettségű könyvtárosokkal, másrészt a könyvállománya sem elégíti ki az akadémia tudományos dolgozóinak igényeit. Ezért helyesebbnek vélik, hogy a könyvtár a politikai osztálytól kerüljön az akadémiaparancsnok tudományos helyettesének alárendeltségébe, aki a tanintézet tudományos tervével összhangban fejleszthetné a könyvállományt, ez által garantálva a tudományos kutatómunka szükségleteinek kielégítését.

Pozitívumként ítélték meg ugyanakkor az akadémia-parancsnokság alábbi célkitűzéseit: a tudományos kutatómunka terveinek gondos összeállításával biztosítják az előrelátó tervezést, továbbá a tanszékeken és a munkacsoportokban folyó tevékenységek együttműködését, összehangolását, ez által a tudományos megalapozottságot és minőséget; a tudományos munkán belül az eddigieknél nagyobb figyelmet fordítanak a társadalomtudományi, illetve a fegyvernemi és technikai kérdések művelésére; a hallgatók tudományos figyelmét egyes részkérdések felé orientálják; fokozott támogatást kívánnak nyújtani a csapatok Önkéntes Tudományos Köreinek; kialakítják a rendszeres tudományos munkát végzők csoportját és számukra fokozottabb segítséget nyújtanak, valamint a közeljövőben megkezdik az aspiránsképzéssel kapcsolatos tervező- és szervező munkát.

Összegzésként megállapították, hogy az akadémián folyó tudományos kutatómunka – a kétségtelen fejlődés ellenére – nem éri el a megkövetelt színvonalat. Az akadémia még nem vált a Magyar Néphadsereg tudományos központjává. Ugyanakkor lerakták az ehhez szükséges alapokat. Úgyszintén meg kell kezdenie a hadseregben folyó tudományos-kutató tevékenység olyan irányítását, amely biztosítja a kiképzés magasabb színvonalát és sikeres végrehajtását. Mindehhez szorosabb kapcsolatot kell teremtenie a Hadtörténelmi Levéltár és Múzeummal, a Haditechnikai Intézettel, valamint a MN Orvosi Tudományos Tanácsával, mert sok, jövőbeni problémát csak közösen lesznek képesek megoldani.

Az elkészített tervek megfelelőek és megvalósíthatóak, azonban továbbfejlesztendők. „A tudományos szervezeti élet megteremtésére, valamint ezzel kapcsolatban felmerülő szükségletek és anyagi kihatások biztosítására terveket kellene készíteni az akadémia parancsnokságának és vezérkar főnöki jóváhagyás után megkezdni a végrehajtására irányuló tevékenységet.” – javasolta a hadműveleti csoportfőnök.

Mint e rövid összefoglalóból is kitűnik, az '50-es évek második felében – a „haditechnikai forradalom” kibontakozása, valamint a hadtudomány „hozzáigazításának” megkerülhetetlen parancsa jelentős erőfeszítésre kényszerítette mind a Magyar Néphadsereg, mind a Zrínyi Miklós katonai Akadémia vezetését a hadtudományi tevékenység kibontakoztatása érdekében. Ezen erőfeszítések – minden hiányosság ellenére – jelentős sikereket eredményeztek, hiszen megalapozták a hadtudományi képzés és tevékenység 1960-as évekbeni beindítását, majd kibontakoztatását.